

Áprily Lajos emléke Nagyenyeden

Áprily Lajos, a jeles transzszilván költő 1887. november 14-én született Brassóban. Édesapja Jékely Lajos, édesanyja Zigler Berta. A család két év múlva Parajdra költözik. A serdülő gyermek itt szereti meg a festői erdélyi tájat. Tanulmányait a székelyudvarhelyi reáliskolában kezdi, az első osztály elvégzése után egy ideig magántanuló. Mivel édesapja a kolozsvári gyufagyárban kap állást, a kincses városba költöznek. Itt végzi az ifjú Jékely Lajos gimnáziumi tanulmányait a Református Kollégiumban, majd a kolozsvári egyetem magyar-német szakos hallgatója lesz.

Miután megszerzi a tanári oklevelet, Jékely Lajos (később felvett költői nevén Áprily) rövid párizsi útját követően, 1909 őszén megpályázza és elnyeri a nagyenyedi Bethlen Kollégium tanítóképzőjének helyettes tanári állását, majd egy év múlva az intézet gimnáziumának végleges és „rendes” tanára lesz. Szellemi kapcsolata azonban az enyedi kollégiummal már diákéveiben megkezdődött, hiszen egyetemi szakdolgozatát Kemény Zsigmondról írta, aki tanulmányait a nagyenyedi kollégiumban végezte. Vita Zsigmond szerint előkészület ez, ha tudat alatt is, a közeli enyedi tanárkodásra. Talán ezért nem tekinthető véletlennek, hogy épp Enyedet választotta a fiatal tanár. Hiszen Enyedre érkezése előtt, hála Kemény Zsigmondnak, számára nem volt idegen a Maros-parti „kedves kis magyar város” és kollégiuma.

„Hosszú ideig Nagyenyeden volt tanár – írja Kereszturi Dezső irodalomtörténész –, ebben a szelíd Maros menti városkában, melynek kollégiumában oly elevenek Erdély magyar századai, s melynek vidéke az erdélyi táj egyik legszebb darabja. S ha a körülötte élő hagyomány az erdélyi szellem minden romon újra építő erejének tiszteltetére tanította meg, a hegyek és erdők a természet szerelmesévé tették. Ittas bolyongója lett az erdélyi világnak, turistáskodva, pisztránggra borgászva bejárta változó vidékeit, s költészetében a magyar irodalom múlhatatlan részévé avatta őket.”

Áprily prózai városképében, a Nagyenyedben így emlékezik egykori enyedi éveire:

„Tizenbét esztendeig laktam ebben a dús hagyományú és dús gyümölcsstermésű kisvárosban... Ezer és ezer gyermeki szemem át nézve a világot, felfokozott örömmel éltem át a barackvirágszagú őrbegyí tavaszokat és a kollégiumi erdők, meg a Szabaderdő városig-világító őszeit. Éltem az enyedi jelent és könyvtári kötetek, iskolai gyűjtemények és kirándulókedvű geológus- és történelemprofesszorok társaságában éltem az enyedi múltat.”

A lelkes fiatal tanár kezdetben a Kollégium egyik internátusi felügyelő-szobájában lakik, ahonnan rálát a történelmi levegőt árasztó várfalakra, az 1849. január 8-án lemészárolt enyedi magyarokat idéző emlékfalra. Miután 1911-ben elveszi feleségül menyasszonyát, a kolozsvári *Schéfer Idát*, beköltöznek „*egy szerény kis sétatér végi házba*.” Ide hozza Kolozsvárról idős szüleit is. Ez a ház ad hajlékot a családnak 1917-ig, amikor lejönnek a „*csendes tanársorra*”, a Bethlen utca 9 szám alatti egyemeletes tanári lakásba.

A sétatéri kis villa, ha nagyon kopottan is, de ma is áll a „*kőkényvirágos Örhegy*” lábánál. Mögötte a hegy tetejéig felnyúló hatalmas gyümölcsöskert. Egyik írásában így tájolja be a tanár-költő az első családi fészket: „*Ahol lakom, az ablakom a szomszéd csillagokra bámul*.” Valóban a kis üvegezett teraszról feltekintve a csillagok szomszédságában érezhette magát, alatta a fiatal sétatéri fák koronái; ha tekintetével körbejárta a környező, festői tájat, láthatta a „*lapos Maros mentél*”, a Holtmarost és a szőlőhegyek aljában elterülő falvakat: Enyedszentkirályt, Csombordot, Marosgombást. Igazi költőnek való táj ez! A ház mai tulajdonosai idős magyar emberek, akik kegyelettel őrzik egykori lakói emlékét, de az ott elhaladók közül kevesen tudják e kis villa féltve őrzött titkát. Itt élte az ifjú házaspár első boldog éveit, itt született két fiuk, Jékely Zoltán, a későbbi neves költő és Endre. Természetes, hogy Áprily és költő fia számos versében visszatér e hajlék emléke. „*Enyeden van egy kicsi út, / éjjel csavargó s róka járja*.” – írja, s ez az út házuk előtt vezet „*az erdők epres laposára*”, a Bükkös laposára, ahova oly szeretettel sétáltak ki. „*Mabolnap őszi ködben áll a házunk / s körül a fák is mindmegannyian. / S túl őszi tarlón, hómezőkön is túl, / valahol messze jön-jön a fiam*.” ... „*Ott jött világra Zsolt, szegény alatt, / unalmas kispolgári szürkeségben. / Anyja fölött a május elsubant / s az apja is már túl az ötven éven*” – emlékezik a költő az első nagy családi eseményre. A fiú így örökíti meg a szülői házat: „*Enyed város végén, ahol születtem, / most éjjeli holdfényben áll a ház; / a hegyrefutó, görbe-fájú kertben, / a sírdombon négy fenyő citeráz / ...*” A szülőföldtől, a gyermekkortól térben és időben eltávolodott Jékely Zoltán visszavágyó, megható sorai az elvesztett szülői házat, a hazát, Erdélyt is siratják: „*Hol a sétatérvégi kis család : / két felnőtt, két gyerek és két öreg? / Zokogjatok, zöldmohú sírkövek, / zokogjatok, fosztott, fekete fák!*”

A sétatér akkor még fiatal juhar-, hárs- és gesztenyefái alatt, a kuruc diák-emlékmű mellett vezető úton jár be a költő a kollégiumba és érkezik haza családjá körébe. „*A sétatér hideg harmatban ázik, / lombtetetön át érkezem hazáig. // Fáj látnom ezt a búskomor világot, / vén Homérosznak is szívébe vágott. // Ó, mennyi élet fekszik most a porba, / sáros cipőm részvétlenül tiporja: // a hárslevél, a röpke, halavány, / – bobó játék az élet bajnalán. – // A hársfalombok nyugtalan remegnek, / – izgalma, álma ifjú életemnek – // sóhajtó lombja szőke gesztenyének, / – le nem törült könny, régi könnyes ének – // sok őszi lángja rozsdarőt jubarnak, / – kilobbant fénye*

vágnak és vibarnak – // lombán szállongó
illatos dió – / – ó, sárba hullt, fakó illúzió!
– // Didergő lelkem őszi ködben ázik, /
szép szőnyegen jutok el a balálíg.” Csak
mélyen megilletődve lehet belépni a kis
sétatérvégi házba és üvegezett teraszára,
ahol Áprily Lajos sok szép költeménye
született.

A második enyedi otthon a kollégium közelében a *Tanársoron*, az akkor hangulatos Bethlen utca 9 szám alatti ház. Csinos egyemeletes szolgálati lakás, ahol a már népes család kényelmesen elfér, jöhet a harmadik gyermek, Márta. A ház mögött hatalmas, az Órhegynek tartó zöldséges és gyümölcsös, mely Erdély legzamatosabb almáját, körtéjét, barackját, szilváját, legillatosabb dióját termette. A filegória és a diófák árnyékában is sok szép vers született! Ez a kert a színtere Jékely Zoltán *Széphistória a császárkörtefáról* című romantikus, a diákszerelmet leíró novellájának. Az apa, Jékely Lajos tanár úr részben innen küldi be verseit Kolozsvárra, melyek ott Áprily költői álneven jelennek meg. Két első kötetét, a *Falusi elégiát* és az *Esti párbeszédet* is itt szerkeszti. Ide várja haza édesapját a közeli kollégiumból fia, a későbbi költő.

Ezt az emléket örökíti meg *Apa-váró, Nagyenyed, 1920* című versében: „*Kapuban állva, kisfiu, mezítláb, / piszkál lábujjal szárlábat, gilisztát; / hosszan bámul pókbálót, bangyajárást, / hogy könnyebbé bűvölje azt a várást... // És végre csengő, áldott kis-barangszó, / megváltón s meg-megszázaszorozva hangzó, / hogy elfeledkezik minden bajáról! / Mert a Kollégium kapuja kitérül, // s az utca végén, fölnyesett, nyakigláb / akácok alján ott-terem, akét várt, / és jön-jön, hosszú léptekkel, sietve, / hóna alatt száz dolgozat-füzettel. // Olyan nagy már, az árnyékból kibomlón, / mint egy órjás, tán ő maga a templom; / elől keskenyre gyúrt vadászkalapja / magasabb, mint a nagy torony sisakja – // És elborítja, mint valami felleg: // mily pöttöm ő roppant kalapja mellett! / S most lehajol s félkarral ölbekapja: / mint az Isten, olyan erős az Apja.,,*

Innen viszik ki a református temetőbe Áprily Lajos édesapját, az idős *Jékely Lajost* (1833–1919), akinek halálát így örökíti meg a Áprily az *Enyedi csend* című versében: „*Apám nyolcvanhatéves őszi fejével / öledbe hullt a méhesből jövet.*”

Áprily családja 1926-ban Kolozsvárra költözik, de az érzékeny lelkű költő és fia mindig visszavágyik az egykori kedves kisvárosba.

A *Rasmussen hajóján* című, harmadik Áprily-kötetben szép, vallomásos vers olvasható, ihletője a *Sabal maior* nevű gyönyörű pálmakövélet, mely ma is eredeti helyén, egy kis üveges szekrénykében csodálható meg a kollégium volt természetrajzi múzeumában. Íme a fiatal hitveshez intézett gyönyörű költemény néhány sora: „*Ma milyen szép vagy és milyen meleg. / A hervadástól féltve védelek. // Ne mondd, hogy pusztá rém e félelem –: / a múzeumban voltál már velem? // Üveg alatt, a félhomályon át / nézted a pálma kő-bordázatát? ... // Élő pompája, láttad-e, mi lett? / Kőgyűjtemény-dísz. Pálmakövélet. // Kibűlt világok múmiája csak. / Megölte észak: „Erdély, Kolecpatak.” // ... Hiába óv-lak, elrepül nyarad. / Világok térnek vissza nélküled. // Melegségedből ennyi sem marad: „Sabal maior – Pálmakövélet.”*”

A gazdag természetrajzi gyűjtemény mellett ott a hatalmas kollégiumi könyvtár, melynek 1922–1925-ig *Jékely Lajos* volt a könyvtárosa. A család, a katedra és az örök természet mellett itt lelt igazi otthonára. „*Régi nagy szellemekkel társalgott itt, és közvetítette műveiket az érdeklődő ifúságnak.*” – állapítja meg Vita Zsigmond, a tanítvány, majd jó barát. „*Belőled jöttek a könyvtár-bomályban / öreg könyvekbe bűvölt szellemek.*” – írja Áprily az *Enyedi csend* c. versében. A költő egy prózai írásában így vall egykori könyvtáráról:

„*Én találkoztam életemben egy nagy könyvtári álommal, egy megvalósult könyvtári álommal. A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium könyvtárának magán-termében két gyönyörű szép kidolgozású, azt hiszem, diófa szekrény áll, üveges szekrények, és azok gróf Mikó Imrének könyveit őrzik. Én könyvtáros voltam, a Bethlen-kollégium könyvtárosa, éveken keresztül, s gyakran jártam megatott lélekkel ezek között a gyűjtemények között. A gyönyörű ősnymtatványokat kezembe vettem, kezembe vettem az olasz klasszikus kiadványokat, az Iliászt és Odüsszeiát, meghatva gondolva arra, hogy Mikó Imre egyetlen fia számára gyűjtötte ezeket a könyveket, és az egyetlen fia tizenöt-tizenhat éves korában meghalt, s úgy végződött a könyvtári álom, hogy a Bethlen-kollégiumra hagyományozta az egyik legszebb klasszikus könyvtárt, amely a görög és latin irodalomnak alkotásait tartalmazza.*”

A kollégium folyosóin néhány régi tablóról Jékely Lajos tanár úr néz le ránk, mintha szelíd tekintetében benne volna a kérdés: „*Hogy sáfárkodtatok a rátok hagyott gazdag örökséggel?*”

A nagyenyedi éveket 1926-tól 1929-ig a kolozsvári tanárkodás és szerkesztői munka követi. Részt vesz az *Erdélyi Helikon* marosvécsi első két találkozásán 1926-ban és 1928-ban. Megbízák az Erdélyi Helikon szerkesztésével. 1929-ben Áprily családjával Budapestre költözik, kezdetben a Lónyai utcai református gimnázium tanára, majd egy évtizeden át a Baár-Madas Leánynevelő

Intézet igazgatója 1944-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig. Élete utolsó szakaszában a Duna-kanyarban, a Visegrád melletti Szentgyörgypusztán (ma Áprily-völgy) az erdélyihez hasonló festői környezetben építi meg hajlékát.

Áprily Lajos 1967. augusztus 6-án halt meg Budapesten a hárshegyi szanatóriumban. A visegrádi temetőben alussza örök álmát.

A mai Nagyenyed Kollégiuma és magyarjai híven őrzik, ápolják *Áprily Lajos* emlékét, aki haláláig hű maradt, *Jékely Zoltánt* parafrazálva, „*a nagy Kollégium kicsi városához, ... ahol bős diákok, szép leányok és jó borok teremnek.*”